

דף 10

הערות ובאורים בפשט

'ערל וכל הטמאים שאינן אוכלין ומאכילין — התם פומייהו כאיב להו' — פרש"י, שעומדים ליתקן ולאכול. ואפילו מתו אחיו מחמת מילה שאינו עומד להימול, והרי לדעת כמה ראשונים דינו כערל (עתוס) להלן ע. ד"ה הערל; חגיגה ד: ד"ה דמרבה — דלא כרבנו תם), מכל מקום יש לו תקנה לכשיתחזק ויבריא, הלכך ראוי הוא בעצם לתרומה, ומאכיל אחרים. (עפ"י רשב"א ועוד. ואולם יש אומרים שערל שמתו אחיו אין לו תקנה למול לעולם. וצריך לומר לשיטתם שאין לו דין 'ערל' להיפסל מתרומה, וכשיטת רבנו תם. ע' בהרחבה בשו"ת שבט הלוי ח"ב קכה).

ואם נכרת הגיד קודם שנימול — אפשר שאין דינו כערל. ואף אם נאמר שדינו כערל, יש לומר שנשיו ועבדיו אוכלים, כיון שעתה אין לו ערלה רק מפני שהיתה עליו מקודם טומאת ערלות שוב אינה פוקעת בלא מילה, ואם כן אפשר שאינו חמור יותר מקודם שנכרת, שנשיו ועבדיו אוכלים. (עפ"י זכר יצחק ל(ב)).

(ע"ב) 'הדין עמה משום שבח בית אביה' — שיאהבנה בעל שני, ויהא לכבוד ולתפארת לאביה שנתנה לו (— לבעל שני) כלים חשובים כאלה. (נמוקי יוסף)

'ישראל ששכר פרה מכהן, הרי זה יאכילנה כרשיני תרומה' — הכוונה, שמותר לו לקנות תרומה ולהאכילה, או אם ירש מאבי אמו הכהן תרומה, וכדומה. אבל אם יש לו בביתו תרומה ליתנה לכהן, אין מקיים מצות נתינה על ידי האכלתה, כי כיון שמזונותיה עליו, הרי הוא כמוכר תרומה לכהן. (אור שמת, תרומות ט, ז עפ"י התוס' כאן)

'מכרו שניהם לפרנסה — זה היה מעשה לפני רשב"ג ואמר הבעל מוציא מיד הלקוחות' — יש מפרשים [דלא כרש"י] 'שניהם' ממש, כגון שלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה, ואעפ"כ המקח בטל, כי יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי, והבעל הלא מכר דבר שאינו שלו. (ע' נמוקי יוסף)

'אע"ג דתניא כותיה דרבי אמי, מסתברא טעמא דרב יהודה' — ואם תאמר הלא גם תניא כוותיה דרב יהודה. יש לומר שסבר שאינו מוכרח, שאעפ"י ששלו הוא, אין יכול למכור. ועוד יש לומר שהברייתא דעת יחיד היא, רשב"ג, והוא הולך לשיטתו (בגטין מא) שמאלים כחה של האשה בכתובתה, אבל חכמים חולקים עליו. (עפ"י בהגר"א או"ח רמז ד. ע"ש באריכות, ובראשונים).

ציונים וראשי פרקים לעיון

אכילת תרומה ל'קנין כספו' של כהן כשחייב ועומד להוציא או אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל — עבדי מלוג לא יאכלו בתרומה... אמאי, להוי קנינו שקנה קנין?... —

האבני-מילואים (בתשובותיו, יז) כתב להסתפק בדינה של אשת כהן שכופין אותו לגרשה, כגון שהיו בו מן המומין המנויים במשנה בכתובות לחייב גרושין, האם מותרת באכילת תרומה? שורש השאלה מבוסס

על ספק הגמרא במסכת גטין (מב, ב) על עבד כהן המעוכב גט שחרור, האם אוכל בתרומה, שיש לומר, כיון שמבחינה ממונית אין לרבו שליטה עליו, וגם בית דין כופין את רבו להוציאו, שוב אין כאן 'קנין כספו'. אף כאן, כיון שחייב לגרשה, שמא אינו מאכילה בתרומה; —

ואם כי ניתן לחלק בין קנין אדון בעבדו לקנין האיש באשתו, שבעבד, מלבד חלויות האיסורים שיש עליו כתוצאה מקנינו, יש גם קנין ממוני לאדון בו, מה שאין כן באשה, אין בה לבעלה כי אם 'קנין איסור', שאסורה על הכל מפני היותה אשתו, [ואעפ"י שמשועבדת למעשה ידיה, שיעבודה זה אינו אלא מדרבנן, וגם יכולה לומר איני ניוונת ואיני עושה]. לאור זאת יש לומר שדוקא בעבד, משום שכופין את רבו, אין לו בעלות ממונית ואין כאן 'קנין כספו', אך באשה שכל קנינה אינו אלא 'קנין דיני' לענין איסורין, שמא הכפיה על הגרושין אינה מחסרת כלל במהות הקנין.

חילוק זה יש לדחותו, לפי מה שהקדים האבני-מילואים להוכיח בכמה ראיות, שזה שעבד כהן אוכל בתרומה אינו מחמת הקנין הממוני שיש לרבו בו אלא מפני 'קנין האיסור' שבו, (ולשון הכתוב 'קנין כספו' — אין פירושו שהוא כספו אלא שקנהו בכסף) ושוב יש להשוות עבד לאשה לענין אכילת תרומה.

אמנם, רצה האבני"מ לפשוט ספקו מסוגיתנו, משאלת הגמרא שעבדי מלוג יאכלו מכח האשה, מדין 'קנין שקנה קנין', והרי כאן המדובר על אשה הפסולה לכהן, והלכה היא ש'מעשין על הפסולות' כלומר כופין לגרשן, ואפילו הכי מקשה שתאכיל עבדיה משום שהיא קנין הכהן — מוכח שהכפיה לגרש אינה גורעת בדין 'קנין כספו'. ואולם אין מכאן הוכחה מכרעת, כי כיון שגם בעבד הדבר נתון בספק בגמרא, יש לומר שגם כאן כוונת השאלה לפשוט את הספק מן המשנה, שמה שעבדי מלוג אינם אוכלים ולא נחשבים כקנינו של קנין הכהן, נוכיח שמפני הכפיה לגרש אינה נחשבת כקנינו.

הגאון רבי אלחנן וסרמן (בקובץ הערות מז, ט) חולק על עיקר היסוד של האבני מילואים שעבד אוכל בתרומה משום ה'קנין-איסור', אלא לדעתו נידון זה תלוי בספק הגמרא בגטין אם מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה, שלעבד זה אין קנין-ממון בו לרבו אלא קנין-איסור. וממילא יש לחלק בדין אכילת תרומה של אשה לאכילת תרומה של עבד, שבאשה אף שכופין אותו לגרשה — אוכלת, כי אין כאן כלל ענין ממוני.

ובספר זכר יצחק (לא ד"ה ומה) נקט כאבני-מילואים, שגם עבד אינו אוכל אלא משום קנין האיסור. וגם הוכיח ממשנה להלן (ע). שאף אשה שכופים להוציאה אוכלת. וכתב לחלק בין אכילת תרומה הנובעת מ'קנין כספו', שבזה אפשר שכל שכופים להוציא אסור, ובין אכילת אשה מדין כל טהור בביתך יאכל שאוכל אפילו כשכופים להוציא. (ועע"ש. וע"ע בדברי האבני-מילואים, בשו"ת שבט הלוי ח"ב קפב).

איסור האכילת תרומה לבהמת ישראל; הנאה של כילוי

'כהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמוזנותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה' —

התוס' כתבו שאיסור האכילת תרומה לבהמת ישראל משום הנאה של כילוי. יש אומרים שמרהיטת דבריהם נראה שאיסור הנאת כילוי של תרומה הוא מדאורייתא. ויש סוברים שהנאת כילוי אינה אסורה אלא מדרבנן. ויש מחלקים (על פי הירושלמי ועוד), בין האכילת תרומה לבהמת ישראל שאסורה מהתורה, [קנין כספו — ולא של ישראל], משא"כ בשאר הנאות של כילוי. [ולפי טעם זה יש אומרים שהאיסור הוא על האדם המאכיל, ולא על הנהנה (כגון בעל הבהמה), הלכך הוא הדין להאכיל לבהמת הקדש או להאכיל לנכרי אסור. ואולם לדעת האוסרים משום הנאת כילוי, אין האיסור אלא על הנהנה, וזה אין שייך בהקדש ובנכרי. ע' מנחת חינוך רפ, ד; הר צני]. ויש מי שכתב בטעם איסור האכילה, משום שהבהמה מתפטמת מתרומה ונמצא הזר אוכל תרומה (כן כתב המרדכי כאן בשם רבנו יקר). — ע' בפירוט ובבאר שיטת הראשונים במשנה למלך — תרומות ב, יד; שבט הלוי ח"ב קפב; מנחת שלמה ח"ג קמו.